

ISSN 2520-2103
УДК 821.162.1 : 82.091
К39

К39 Київські полоністичні студії / Т. XXXIX. – Київ: Талком, 2023. — 544 с.

Черговий том «Київських полоністичних студій» містить наукові статті українських і польських дослідників, що порушують літературознавчу, компаративістичну та історико-культурологічну проблематику. Низка розвідок присвячена аналізу й інтерпретації творчості видатного польського митця Бруно Шульца та переосмисленню українсько-польських взаємин у Галичині, зокрема вивченню драматургії Александра Фредра в українському контексті.

Розраховано на викладачів, докторантів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів, усіх, хто цікавиться питанням українсько-польських відносин.

УДК 821.162.1 : 82.091

«Київські полоністичні студії» є фаховим виданням категорії «Б» із філологічних наук (спеціальність 035 – Філологія) на підставі пункту 6 Наказу МОН України № 1543 від 20.12.2023 року (додаток 4).

Головний редактор:

Ростислав Радишевський, проф., д. філол. н., акад. НАН України, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Заступник головного редактора:

Марія Брацка, проф., д. філол.н., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Відповідальний секретар:

Дарина Сліпчук, маг., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Алоїс Вольдан, д-р габіліт. гуманіт. н., проф., Віденський університет (Австрія)

Микола Жулинський, акад. НАН України, д-р філол. н., проф., Інститут літератури НАН України

Ігор Корольов, д-р філол. н., проф., Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ярослав Лавський, д-р габіліт. гуманіт. н., проф., Університет у Білостоці (Польща)

Анна Насіловська, д-р габіліт. гуманіт. н., проф., Інститут літературних досліджень Польської академії наук (Польща)

Євген Нахлік, член-кор. НАН України, д-р філол. н., проф., Інститут Франка НАН України

Валентина Соболев, д-р філол. н., проф., Варшавський університет (Польща)

Світлана Сухарева, д-р, філол.н., проф., Волинський національний університет імені Лесі Українки

Адам Фаловський, д-р габіліт. гуманіт. н., проф., Ягеллонський університет у Кракові (Польща)

Степан Хороб, д-р філол. н., проф., Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Рецензенти

Олеся Демська-Бузуляк, проф., д-р. філол. н., Інститут література імені Т.Г. Шевченка НАН України

Іван Зимомря, проф., д-р. філол. н., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Протокол № 5 від 26 грудня 2023 р.

Павленко М.С.

ORCID 0000-0003-2456-5877

ЮЛІУШ СЛОВАЦЬКИЙ ТА «УМАНЦІ»

***Анотація.** У статті вперше узагальнюються точки дотику Юліуша Словацького зі знаковими персоналіями – представниками Уманського краю.*

Зокрема, розглядаються його стосунки і творчі взаємовпливи з представниками «української школи» в польському письменстві – поетами Северином Гоцинським, Міхалом Грабовським та Богданом Залеським, які навчались в Умані.

А також у цій статті глибше аналізується вже трохи досліджений нами раніше його роман з Александрою Мощенською – донькою уманського магната. Юліуш Словацький присвятив їй два сонети, а також увів її образ у поемі «Беньовський». Робиться спроба зрозуміти причину розриву й глибину почуттів, вплив на творчість. Пропонуються нові деталі до короткого життєвого шляху самої Анелі.

***Ключові слова:** Юліуш Словацький, Северин Гоцинський, Міхал Грабовський, Богдан Залеський, Александра Мощенська, Умань.*

***Інформація про автора:** Павленко Марина Степанівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, член Національної Спілки письменників України.*

***Електронна адреса:** mpavlenko7@gmail.com*

Pavlenko M.

JULIUSZ SLOWACKI AND "UMANERS"

***Abstract.** The article summarises the points of contact between Juliusz Slowacki and iconic personalities - representatives of the Uman region. In particular, it examines his relations and creative interactions with representatives of the "Ukrainian school" in Polish literature - poets Seweryn Goszczynski, Michał Grabowski, and Bohdan Zaleski, who studied in Uman. Slowacki closely followed their activities, and some researchers even claim that his early works, such as "Ukrainian Duma" (1826) and "Song of a Cossack Girl"*

(1829), were written under the influence of B. Zaleski. S. Hoshchynskyi with his "Kaniv Zam" and M. Hrabovskyi with his historic novels influenced the writing of "Salome's Silver Dream" and the unfinished "Beniowski". While the first work has nothing about Uman, in the second Slowacki planned to describe Zalizniak's journey from Zhabotyn to Uman, full of blood, but unfortunately, only two fragments of that plan remain. In addition to creative influences, there were also personal relationships, and not always simple ones. For example, Juliusz was mostly friends with Seweryn Hoshchynskyi and even lived with him for some time. The relationship with the other two members of the Uman Trinity was more complicated: Juliusz Slowacki made fun of them in some of his works. The authors had very different worldviews, artistic principles, and personal ambitions. This article also analyses his romance with Aleksandra Moszczeńska, the daughter of an Uman magnate. The article traces the Uman "roots" of the Moszczenski family, the story of their acquaintance with Slowacki, the influence of Aleksandra on his mood, creativity, and even his journey to the East. Juliusz Slowacki dedicated two sonnets to her, and also introduced her image in his poem "Beniowski". The article attempts to understand the reason for the breakup and the depth of feelings, the impact on his work. New details are offered to the short life of Anelia herself. In particular, those that emerge from the decoding of the inscription on her tombstone that we made in Florence. By peering today into the intricacies of this romantic, sad and mysterious story, we will see Slowacki himself more clearly.

Keywords: Juliusz Slowacki, Seweryn Hoshchynskyi, Michał Grabowski, Bohdan Zaleski, Aleksandra Moszczeńska, Uman.

Information about the author: Pavlenko Maryna Stepanivna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature, Ukrainian Studies and Methods of Teaching at Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, member of the National Writers' Union of Ukraine.

E-mail: mpavlenko7@gmail.com

Pawlenko M.

JULIUSZ SLOWACKI I «HUMAŃCY»

Abstrakt. W artykule po raz pierwszy podsumowano punkty styku Juliusza Słowackiego z osobistościami ikonicznymi – przedstawicielami regionu umańskiego. W szczególności rozważane są jego relacje i interakcje twórcze z przedstawicielami „szkoły ukraińskiej” w literaturze polskiej – poetami

374 *Kiївські полоністичні студії* Sewerynem Goszczyńskim, Michałem Grabowskim i Bohdanem Zaleskim, którzy studiowali w Humanii. W tym artykule szczegółowo analizujemy także jego romans z Aleksandrą Moschenską, córką potentata Umana, o którym pisaliśmy już nieco wcześniej. Juliusz Słowacki poświęcił jej dwa sonety, a także przedstawił jej wizerunek w wierszu „Beniowski”. Podjęto próbę zrozumienia przyczyny rozstania i głębi uczuć, wpływu na kreatywność. Pojawiły się nowe szczegóły dotyczące krótkiej ścieżki życia samej Anieli. Słowa kluczowe: Juliusz Słowacki, Seweryn Goszczyński, Michał Grabowski, Bohdan Zaleski, Aleksandra Moszczeńska, Humań. Informacje o autorze: Maryna Pawlenko, kandydat nauk pedagogicznych, profesor nadzwyczajny Katedry Literatury Ukraińskiej, Studiów Ukraińskich i Metod Nauczania Humanistycznego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Pawła Tychyń, członkini Narodowego Związku Pisarzy Ukrainy. E-mail: mpavlenko7@gmail.com

Постановка проблеми, дослідницькі публікації. Картина життя і творчості Юліуша Словацького буде не повною, якщо не додати до неї кілька дрібних, проте важливих штрихів, а саме – перетинів Поета з представниками уманського краю. Умань – невелике, але мальовниче й багате історією місто в центрі України, відоме подіями Коліївщини і Національним парком «Софіївка».

Ми вже робили підступи до цієї теми, дослідивши взаємини Словацького з «Софіївкою» та Уманню [10]. В цьому ж контексті охарактеризували і його незакінчений роман «Король Лядави» (1832) [9]. Опираючись на розрізнені згадки стосовно цієї теми в М. Комарницького, О. Мануйкіна, В. Поліщука, Р. Радишевського.

В цих своїх працях торкалися ми і досліджень, які розглядали стосунки Словацького з окремими авторами, чия творчість веде свій початок з Умані (М. Мочульський, В. Торунь, М. Трошинський), але, знов-таки, це було фрагментарно.

Також частково ми досліджували драматичне кохання Юліуша, довівши його міцну «закоріненість» в уманській землі [7] і простеживши його розвиток і сумний фінал [8]. Тут нам стали в пригоді праці Л. Бернардіні та Г. Градковського, де розглядалися окремі аспекти цієї теми.

Тут ми вперше робимо спробу розкрити глибше й узагальнити всіх «уманців» у житті і творчості Поета.

Мета статті – докладніше розповісти про особистих знайомих і друзів Юліуша Словацького, пов'язаних з Уманню, і їхній вплив на його життя і творчість. Ми свідомо об'єднали тут як письменників (Богдана Залеського, Северина Гощинського та Міхала Грабовського), так і людину, яка до літератури має стосунок хіба що як читачка, шанувальниця і муза (Александрю Мощенську). Адже нам ідеться про те, щоб зосередитись на «уманському» чиннику.

Виклад основного матеріалу. В період творчого становлення Юліуша як поета «вбиваються в колодочки» не набагато старші віком його літературні побратими й водночас конкуренти: поети-«уманці» Северин Гощинський, Міхал Грабовський і Богдан Залеський. «Уманцями» їх прозвано через те, що всі вони в 1810-их роках здобували освіту саме в Умані, у школі при католицькому Василіянському монастирі, який пережив Коліївщину і донині є архітектурною пам'яткою міста. Живлячись українськими фольклором та історією, «уманці» є представниками «української школи в польській літературі» й, власне, як і Словацький, пишуть про Україну.

Ревно стежачи за їхньою діяльністю, юнак, звісно, не міг не помітити і їхніх текстів про Умань (як-от «Ніч в Софіївці» Гощинського, роман «Коліївщина і степи» Грабовського тощо). Деякі дослідники навіть стверджують, що «перші його твори – «Українська дума» (1826) і «Пісня козацької дівчини» (1829) написані не без впливу «української» лірики, скажімо, того ж Б. Залеського» [5, 45].

«Словацький, ідучи за духом часу і будучи тієї думки, що й Гощинський, ніби в поезії треба малювати не тільки соняшний бік польсько-українських стосунків, як Залеський, але також і їхній темний бік, і що подібно, як Рембранд, на темне тло малюнка слід кинути сніп ясного проміння й освітити акцію, – впровадив до своєї поезії коліїв і забажав "srogo lecz bez gniewu" намалювати на тлі степів, блакитних піль та курганів образ Коліївщини й дати тому образу своє освітлення», – цитуємо Михайла Мочульського [6, 14].

Коліївщині – не без впливу «Канівського замку» Гоцинського, звичайно, – Словацький присвятив свій «Срібний сон Саломеї» і незакінченого «Беньовського». Якщо в першому творі нічого не маємо про Умань, то в другому, згідно з М. Мочульським, «хотів, видно, Словацький подрібно описати кривавий події Залізняка від Жаботина до Умані. По плану XI пісня мала бути присвячена «mordowi pod Humaniem». На жаль, з того плану залишилися всього два фрагменти» [і Умані в них не згадано. – М.П.] [6, 16]. В будь-якому разі, на настрій поеми, в тім числі й на образ Коліївщини, «чималий вплив мусіла мати стисла приязнь з Гоцинським, що від 4 жовтня 1842 року якийсь час жив укупі з поетом» [6, 17], а на деякі описи – явно вплинули історичні повісті Міхала Грабовського [6, 26].

Крім творчих впливів були й особисті стосунки, і не завжди прості. Якщо з Гоцинським Юліуш здебільшого приятелював і навіть якийсь час з ним мешкав, то з двома іншими представниками «Уманської трійці» (яка, між іншим, в Умані іменувала своє угруповання «За-Го-Гра») було складніше.

Влодзімеж Торунь навіть провів окреме дослідження стосунків Словацького і Залеського, виснувавши, що «всупереч початковим очікуванням, підтверджує духовну й мистецьку несумісність Словацького й Залеського. Переважно критичні взаємні оцінки літературної творчості одного впливають із різного роду мистецької чутливості, різних способів розуміння поезії та ролі поетичного слова» [21, 52].

На думку Марека Трошинського, Залеський сам засуджував Словацького (в листі до Гоцинського 17 червня 1841): «Може ми, Северине, сидимо без діла, тому що інше суспільство нам «духи плодить», вказуючи на головну причину – емігрантський вибір, через те, в якій ситуації ми опинилися, то руки самі опускаються» [22, 131].

В свою чергу, у вірші [«Польща! Польща! Богом дана...»] батьківщина іронічно бачиться Словацькому як «королева для Богдана» [12, 69]. А поема «Беньовський» просто кишить «шпильками» на адресу «нового Бояна» Залеського: «Ще Богу дяка, що псалмів Бояна / Тоді на очі не явив нам друк, / Бо справа геть моя була б погана / Від католицький кислих тих наук» [12, 243];

«Як вірш Боданів, де не по сназі / Алмаз рожево сяє... в бірюзі...» [12, 327]; «Тож католицька плине хай вода, / Хай пише за дідівськими зразками, / Хай епос нам про Ірода склада...» [12, 328]; «О бідний Риме, в пісні слов'янина / Бездумним, марним виглядаєш ти...» (Іронічний натяк на Богданів вірш «Прогулянка на околицях Рима») [12, 328]; «О мій Богдане, чарівних на вид / Я покажу тобі смутних поганок...» [12, 329]; «О мій Богдане... під той плащ, неначе / Гадюки, ворущливий все життя, / Несе тебе наївність голуб'яча, / Жадання страв, пишноти і пиття...» [12, 330]...

В тій самій поемі «Беньовський» дісталася й Міхалові Грабовському, котрий «в своїх літературно-критичних статтях замовчував творчість Словацького» [12, 460] і мав нахабство, серед іншого, друкуватись в журналі «Tygodnik Petersburski»: «...Грабовському покличу козаків, / А решту критиків я вже купив!» [12, 246]; «...Шкода, матеріальність постає / З тим розтином, шкідливо, сухо, вузько, / Наш пан Грабовський «Еврика» своє / Кричить на весь «Tygodnik Petersburski» [12, 269]; «Хай критику зазнають від пера / Нового Мелеагра — пана Гра...» [12, 309]...

Отже, попри те, що роль «За-Го-Гра» у житті і творчості Словацького ще має широке поле для вивчення, можемо впевнено констатувати, що ця роль була досить впливова і стимулююча.

Тепер – про ще одну «уманку», яка неабияк вплинула на Поета.

Юліуш Словацький ніколи не був обділений увагою жінок. Важко судити, котру він кохав найбільше, але принаймні з однією у нього точно були великі шанси одружитись. Ідеться про Александру (Анелю) Мощенську – «родом з околиць Умані» [1]). «Уманську» еру її древнього роду засновує Анелін дід – Адам Мощенський. Народжений 1731 року у Варшаві, він помер 1823 року у селі Рижавка тодішнього Уманського повіту, тепер – Уманського району (це дає нам підстави вважати, що його внучка Анеля тут якщо не мешкала, то бодай приїздила на дідусевий похорон).

Його син Йосиф Мощенський, Анелін батько, успадкував чималий шмат Уманського повіту [2, 59-97]. Судячи з того, що уманські села, зокрема

Рижавка, розбудовувались в цей час досить активно [9, 77], вважаємо, що присутність Йосифа Мощенського в ці роки в Рижавці була обов'язковою.

Значить, і його дружина, Антуанетта Собанська (1791–1966), й донька Анеля (народжена 1816 року, як судимо з її надгробку, котрий нам вдалось розшукати й сфотографувати у Флоренції) могли мешкати в цей час з ним – на уманській землі. (Ех, чи ж міг юний Юліуш Словацький, який у 1827-28 роках відвідував Умань і згадуючи «Софіївку» 1826 року у вірші «Мелодія, II» [12, 28]), знати, що десь поруч там блукало його майбутнє кохання? А, може, той вірш і був передбаченням? Адже в ньому ліричний герой, за словами Ростислава Радишевського, «сповнений нерозділеного кохання» і «шукає щастя на землі – цвіту папороті» [13, 567]).

Чому й коли родина переїхала до Флоренції, відомостей наразі не маємо. Але точно знаємо, що в літній Флоренції 1838 року 22-річна прекрасна Александра знайомиться з Юліушем Словацьким.

Теоретично Юліуш уже наслухався до того часу про Анелю від свого товариша Зенона Бжозовського, який уже отримав від неї відмову, «котра його в меланхолію і в далекі краї загнала». (Цитуємо Юліушевого листа до матері від 21 серпня 1838 року [20, 362]. Тут і далі використано авторський переклад з польської. – М.П.). Більше того: оскільки нещасливе кохання змусило Зенона податися світ за очі, і він запросив Юліуша бути супутником, профінансувавши йому мандрівку, можемо сказати, що й своєю подорожжю на Схід, яка відбулася напередодні, Словацький завдячує саме неприступній панянці Анелі.

Сам Поет в цей час якраз вирішив виїхати з Італії. Але за три дні до від'їзду він раптом зустрічає «красиву флорентійку» [17, 69] (ми-то знаємо, що насправді – «уманчанку». – М.П.) Мощенську і – змінює своє рішення.

Зустріч відбулась радше завдяки Анелиним батькам, які пройнялися симпатією до Словацького. Що симпатія була справді щирою, посвідчує і величезна різниця в матеріальному становищі, і те, що дефіциту женихів розумниця й красуня Александра не мала.

Саме приязню і навіть любов'ю подружжя Мощенських Юліуш пояснює мамі затримку свого від'їзду, до якого він уже був спакував речі й навіть

позбувся фортепіано. «Старий Мощенський добрий і дуже балакучий чоловік, до того ми добалакались, що нарешті він зламав мою схильність до самотності і призвичаїв мене до того, що майже щовечора у бесідах із ним час збавляю, – радісно пише Юліуш матері. – Дружина його у справах поїхала в Україну [Чи не в Уманський повіт? – М. П.] і дуже хотіла бути в Кременці, аби з тобою познайомитись і про мене тобі повідати – чи їй дорога повз наше містечко випаде, не знаю, але ще кілька днів тому Мощенський казав мені, що від тебе, дороженька, сподівається дозволу взяти наді мною опіку і владу. Якщо будеш бачити пані Мощенську, будь, моя дорога, з нею чемна і про мене поганого не розповідай, бо мене мають за дуже добру істоту; і навіть панна Мощенська, до всіх досить холодна, зі мною добра і навіть шаноблива...» [20, 362].

Юліушевий лист до мами довгий, натхненний, оптимістичний. На наш погляд, так може писати лише закохана людина. Він жартома звіряється, що, хоч у помешканні не стало фортепіано, музичний ентузіазм його побільшав, він навіть «скомпонував був вальсок для танцю» [20, 364].

«Словацький втретє в своєму житті подумав про одруження» – заявляє Генрік Градковський [18, 8].

Все йде просто ідеально, чи не так?

«...Але наміру, попри сприятливі обставини, не виконав. Забрався геть – без освідчень, попри прихильність кандидатки і родичів, – продовжує тут-таки Градковський. – Не скористався нагодою. Чому?». Дослідник пояснює це тим, що Поет був надзвичайно вразливим і гордим, а ще, попри фінансову незалежність, зовсім небагатим, до того ж – вигнанцем з рідного краю. Тож його почуття відповідальності, мовляв, не дозволило створити родину [18, 8].

Ці припущення візьмемо до уваги, але спробуємо доповнити картину, реставрувавши точніший хід подій. Це непросто, адже наступні три Юліушеві листи з Флоренції та Парижа, крім того, що є лаконічнішими й стриманішими, про Мощенських не обмовляються ні словом. Схоже, тут задіяні зовнішні (можливо, й політичні) чинники, які справді не давали змоги думати про одруження. Але, гадаємо, було й інше.

Пізніше Юліуш запевнятиме маму, що не мав до Анелі відповідних почуттів, але почитаймо присвячені Анелі поезії. Перший сонет написано в жовтні 1838 року, тобто через два місяці після того оптимістичного початку. (Два місяці – цілком достатньо, щоб укріпитись у своїх почуттях, хіба ні?).

На другому сонеті дата відсутня, але його, найімовірніше, створено відразу вслід за першим. Пристрасть тут помітна неозброєним оком. Наведемо найкрасномовніші уривки (переклад Романа Лубківського): «...О так, насправді вибрала ти в світі / Чудові очі, щоб слізьми залити! / О так, щоб серце знищити, розбити, / Обрала те, де мрії гордовиті! // Та не затруять сльози всі проліті / Мого серця — серця долі й Бога; / Перш ніж його твої розтопчуть ноги, / Проб'ю я серце сталлю тої ж миті!..» (Сонет перший) [12, 62].

«...Клекочуть груди пломенем, жальбою; / А як про серце згадую гнівливо, — / З грудей би рвав, направо і наліво / Його розкидав, вкриті так ганьбою // Твого кохання, що і з вогняною / Своєю міццю ще не стало чистим! / І ти гадала, що з таким вогнистим / З цим серцем — назову тебе жоною? // О, краще пекло, ніж чоло це думне / Засне на серці в тебе — на крижині! / Ніж цілувати квітку вуст розумну...» (Сонет другий) [12, 62].

Очевидно, Юліуш зник до палкішого поклоніння своїй персоні. Анеля, здається, теж. Як констатує В.Спасович, «Анеля загравала з ним, не виказуючи, що він припав їй до душі», чим «змусила його дуже страждати» [19, 395].

Трохи більше світла на цю історію проливається в Юліушевому листі з Парижа від листопада 1939 року: «Опишу тобі, що зі мною сталось. Ото прийнятий був добре в домі Мощенських і прихід мій кожен приносив рум'янець на лице панни неодруженої, але досить сформованої й освіченої, і дуже зіпсованої; тому, що була панна вдома і воля її панувала над батьком і матір'ю. Не зважаючи на те, я, бідний хлопець без гроша, міг перебувати там, де два гарні хлопці й багаті отримали гарбузи...» [20, 375].

Попри те, що, як свідчить і цей, і попередній листи, господар залишається до Юліуша надзвичайно прихильним, сам дім Мощенських бачиться Словацькому вже «домом егоїзму і холоду, наповнених атмосферою золота». Чого б раптом? Звісно, бо йому бракувало уваги самої «панни», яку описує як

«непевну» й «вічно кокетуючу». І бачив він усі ці її вади, мовляв, тому, що серце його було «холодним». А може, тому серцю просто хотілося більше Анеліної уваги?

«Може, то був сон і марення з мого боку, – продовжує Поет, – але як було не марити, коли мені часто батько казав при столі навіть і відверто такі, наприклад, слова: «Попрацюй над собою, попрацюй і закохайся, і я тебе оженю». На що панна паленіла... а я не знав, що думати...» [20, 376].

Те, що панна, воля якої, як сказано вище, «панувала над батьком і матір'ю», на такі відверті слова тільки червоніла і знов дозволяла гостеві навідуватись, явно означало, що Анеля була до Юліуша не байдужа.

А те, що Юліуш розповідає далі, виказує, що причиною розриву було аж ніяк не його «байдуже серце». (Та й таке надмірне запевнення про нібито відсутність почуттів до дівчини виглядає скоріш як намагання переконати в цьому себе самого). Бо нижче він пише про те, що, на жаль, в цю історію вмішались «сторонні нерозсудливі особи» [Хто і як саме, не пояснює. – М.П.]. А потім раптом: «Мусив виїхати, не бажаючи, аби подумали, що будучи в біді, хочу залагодити все одруженням. Побачення моє було холодним, а вся та авантюра залишила тільки гіркоту в серцю й непевність, чи я не зганьбився. Може, з мого боку було забагато гордості, котра тій панночці могла повільністю видатись... Однак, якби мала шляхетніші почуття, зрозуміла б, чому так ненаполегливо її добивався...» [20, 376].

Продовжуємо вважати, що це все навряд чи завадило б одруженню. Але завершальна – найсумніша – частина Юліушевого листа повідомляє, що все це зараз не має значення, тому що Анеля «зараз бачить нас з неба, бо вже не живе» [20, 376].

Як? Чому раптом здорова молода дівчина – вже не живе? – запитуємо і шукаємо відповіді.

«Хвороби, з якої померла, не збагнули лікарі – а я був би надто зарозумілим, аби її моєму холодному поведженню приписував. Може, бути, однак, що та, яка скільком відмовляла, чулася трохи ураженою через те, що їй

не освідчився... а однак упевнений, що була б мені відмовила. Врешті, вона мала мільйони, а не міг нічого їй дати навзаєм, навіть серця».

Тож і вийшло, що пещена дівчина не виказувала, що їй подобається поет, а він теж виявився не ликом шитий і, відповідно, не дозволив собі так відразу переступити через власну гордість. Класичний сюжет, чи не так?

Юліуш визнає: «коли про її смерть довідався, страждав... [...] Скільки разів тепер, гуляючи темними алеями тутешнього саду, здається мені, що підходить до мене її рожева тінь, опускає вічі й питає: «Чому ти не любив мене?» Смерть прикрасила її в моїх очах» [20, 377].

Цю Анеліну «рожеву тінь» можемо уявити з барельєфу на її надгробку, який знаходиться в другому монастирі Санта-Кроче міста Флоренції і який ми спеціально знайшли і сфотографували [Приватний архів авторки. – М.П.].

Але саме напис (латиною) на її надгробку наштовхнув нас на власну версію її несподіваної і, погодьмось, таки дивної, смерті; «Олександра, донька графів Йосифа та Антонії Мощенських. / Дана їм Богом року Господнього 1816 / Спочила в Бозі року Господнього 1839 / Будьте скеровані світлом, о батьки-чужоземці, / молитвою «Радуйся, Маріє» за дочку, яка спить».

Все б нічого, тільки чому за Анелю треба так підсилено молитись?

Ми попросили прокоментувати це одного католицького священика з Відня, який побажав зостатися анонімним: «Моє враження, що ця дівчина була не такою порядною, як очікувалося. Бо інакше не потрібно було б благодіяти іноземців про молитви за молоду й невинну душу. Це також могло бути самогубство. Що цілком відповідало б теорії, що їй потрібно було багато Ave Marias, щоб мати шанс потрапити на небеса» [Приватний архів авторки. М.П.].

На користь версії про самогубство, крім цієї епітафії, свідчить:

- 1) Анеля справді була небайдужа до Юліуша (читаймо – кохала);
- 2) як ми побачили вище з Юліушевого листа, їхнє останнє побачення було «холодним», та й сам він, повідомляючи про смерть, несміливо натякає, що це могло б трапитись через його «поводження»;
- 3) Олександра мала досить амбітну й зухвалу вдачу, тож цілком могла зреагувати самогубством на «невзаємність»;

4) самогубство в ті часи було явищем звичайним. Згадаймо хоча б Юліушеві спогади про Л. Шпітцнагеля, який убився через кохання [11, 42], чи – його власне бажання покінчити з собою після розлуки з Людвікою» [11, 45].

4) те, що Словацький просить маму нікому не розповідати про смерть Анелі, «бо це речі надто делікатні для родини, про яку йдеться» [20, 377]. Це може бути причиною, чому і він розповів своїй матері не все.

Анеля і після смерті не полишає його уяви, а, можливо, й серця. Бо надто вже душевний її образ у поемі «Беньовський» (1841), писаній через два роки:

«Сам знав одну – і згадка та страшна, / Бо вірш заплаче в тузі
благородній, / Так пахощами віяла вона, / Так променилась... Сонячно сьогодні
/ На серці, хоч і північ промина, / Мов у лице дивлюся я Господне! / Не бійтеся,
блюзнірства в цім нема, / Бо частка Бога вже вона сама...» [12, 249].

Задивляючись сьогодні, «мов у лице Господне», в тонкощі цієї романтичної, сумної і загадкової історії, ми яскравіше та повніше побачимо й самого Словацького.

Висновки й практичне застосування. Як бачимо, «уманці» залишили вагомий слід у житті і творчості Юліуша Словацького, зміцнивши таким чином зв'язки польської та української літератур, збагативши її кількома творами Поета, а саме поемами про Коліівщину («Срібний сон Саломеї» і «Беньовський», в котрому є й образ «уманки» Александри Мощенської) – завдяки «уманській трійці» (Б. Залеський, С. Гоцинський, М. Грабовський) і – прекрасними сонетами про кохання. Також наша розвідка може стати в пригоді майбутнім дослідникам цієї теми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Близькі серцю поета... / [Підбір листівок з портретами й текстами про жінок, які відіграли певну роль у житті й творчості Ю. Словацького, зроблений Обласним літературно-меморіальним музеєм Ю. Словацького в м. Кременець]. Львів : Сполум, 2015. 12 с.

2. Кривошея І. Демагнатеризація уманських маєтків магнатів Потоцьких (кінець XVIII – перша третина XIX ст..) / Електронний ресурс. Режим доступу: <http://histans.com/JournALL/xix/6/4.pdf>

3. «Календар життя і творчості Юліуша Словацького» / [Опрацювання Є. Савримовича при співпраці С. Маковського і З. Судольського]. Вроцлав : Національний заклад ім. Оссолінських, 1960. 717 с.

4. Комарницький М. Стежками й алеями Уманської «Софіївки» : рукопис // Приватний архів родини Павленків.
5. Мануйкін О., Поліщук В. Юліуш Словацький і Черкащина // Черкащина у долі й творчості російських, єврейських і польських письменників. Черкаси : Сіяч, 1993. С.44-46.
6. Мочульський Михайло. Гоцинський, Словацький і Шевченко як співці Коліївщини. Львів, 1936. 46 с.
7. Павленко М. Анеля Мощенська – «Уманська квітка» в житті і творчості Юліуша Словацького // Діалог двох культур-2017. Варшава, 2017. С.47-52.
8. Павленко Марина. «Історій ви сумніших не знайдете...» (Ще кілька штрихів до стосунків Юліуша Словацького з Анелею Мощенською). // "Dialog dwoch kultur" – "Діалог двох культур". Кременець, 1-8 вересня 2018, Річник X, Зошит I, Варшава 2018. С.97-101.
9. Павленко Марина. Уманські візії в «Королі Лядови» Юліуша Словацького // "Dialog dwoch kultur" – "Діалог двох культур". Кременець, 1-8 вересня 2015, Річник X, Зошит I, Варшава 2016. С.73-76.
10. Павленко Марина. Юліуш Словацький і Уманщина // «Діалог двох культур», Річник IX, Зошит I, Кременець, 3-7 вересня, 2014. Варшава-Люблін. Видавництво – Архідицезії Любельської "Gaudium", Warszawa – Lublin, 2015. С.73-79.
11. Повернення в минуле. Фрагменти щоденника Юліуша Словацького 1817 - 1832, 1836 - 1837 р.р. / [упорядник і автор передмови Сеніна Т. ; перекладачі Охоцька Л., Шульган А., Гаськевич О., Перескокова Н. ; редактор Зуб О.] Тернопіль : Терно-граф, 2014. 80 с.
12. Словацький Ю. Зібрання творів : у 2 т. / Упоряд., вступ. ст., заг. ред. Р. Лубківського. Львів : Світ, 2011. Т. 1 : поезії, поеми, листи до матері, маловідомі переклади творів Ю.Словацького. 2011. 480 с.
13. Словацький Ю. Зібрання творів: у 2 т. / Упоряд., вступ. ст., заг. ред. Р. Лубківського. Львів : Світ, 2012. Т. 2 : драматичні твори, українські письменники і критики про Юліуша Словацького. 2012. 592 с.
14. Словацький Ю. Листи до матері (Вибрані із кременецькими мотивами) / Юліуш Словацький ; [пер. з пол.: М. Гецевич; упоряд., вступ. ст. Т. Сеніна]. Тернопіль : Терно-граф, 2009. 248с.
15. Словацький Ю. Срібний міф України : Поезії. Поеми. Драми / Ю. Словацький. Львів : Світ, 2005. 305 с.
16. Тютюнник Ю. До питання про перший цукровий завод в Україні // Пам'ятки науки і техніки. 2015. ч.1. С. 76-80.
17. Bernardini Luca. L'Ottocento: i polacchi a Firenze fra Grand Tour ed emigrazione. Le vicende politiche nazionali a cavallo dei due / Wiek XIX: Polacy we Florencji w ramach Grand Tour i emigracji / A stampa in A Firenze con i viaggiatori e i residenti polacchi, testi a cura di Luca Bernardini, foto di Massimo Agus, Firenze, Nardini Editore, 2005, pp. 54-82.
18. Hradkowski Henrik. Kobiety w życiu Juliusza Słowackiego. // „Rocznik Jeleniogórskiego. Dziennik Karkonoszy", t. XLI, Elenia Gura, 2009. s. 6-13.
19. Словацький Юлій. // Брокгауз Ф.А., Эфрон И.А. Энциклопедический словарь. Т. XXX., 1900. С.391-397.

20. Słowacki J. Dzieła // Wydanie przygotowane przez Towarzystwo literackie im. A.Mickiewicza. Pod redakcją Juliana Krzyżanowskiego.: T. XIII.: Listy do matki / Opracowała Zofia Krzyżanowska. Wrocław: Wydawnictwo zakładu narodowego im. Ossolińskich, 1979. 612 s.

21. Toruń Włodzimierz. Juliusz Słowacki a Józef Bohdan Zaleski // Dialog Dwóch Kultur. R. 10, z. 1 (2015), Warszawa, 2016, s. 48-52.

22. Troszyński Marek. Austeria "Pod Królem-Duchem" : raptularz lat ostatnich Juliusza Słowackiego. Warszawa : Towarzystwo Literackie im. A. Mickiewicza, 2001. 269 s.

REFERENCES

1. Close to the heart of the poet... [Blyzki sertsiiu poeta...] / [Selection of postcards with portraits and texts about women who played a role in the life and work of J. Slowacki, made by the Regional Literary and Memorial Museum of J. Slowacki in Kremenets]. Lviv: Spolom, 2015. 12 p.

2. Kryvosheia I. Demagnatisation of Uman estates of Potocki magnates (late seventeenth – first third of the nineteenth century) [Demagnateryzatsiia umanskykh maietkiv mahnativ Pototskykh (kinets XVIII – persha tretyna XIX st..)] / Electronic resource. Access mode: <http://histans.com/JournALL/xix/6/4.pdf>.

3. "Calendar of life and work of Juliusz Slowacki" [«Kalendar zhyttia i tvorchosti Yuliusha Slovatskoho»] / [Elaboration by E. Savrymovych with the cooperation of S. Makowski and Z. Sudolski]. Wrocław: National Ossoliński University, 1960. 717 p.

4. Komarnytskyi M. By the paths and alleys of Uman's "Sofiivka" [Stezhkamy y aleiamy Umanskoj «Sofiivky»]: manuscript // Private archive of the Pavlenko family.

5. Manuikin O., Polishchuk V. Juliusz Slowacki and Cherkasy region [Yuliush Slovatskyi i Cherkashchyna] // Cherkasy region in the fate and works of Russian, Jewish and Polish writers. Cherkasy: Siyach, 1993. P. 44-46.

6. Mochulskyi Mykhailo. Hoshchynskyi, Slowacki and Shevchenko as singers of the Koliyivshchyna [Hoshchynskyi, Slovatskyi i Shevchenko yak spivtsi Koliivshchyny]. Lviv, 1936. 46 p.

7. Pavlenko M. Anelia Moszczenska – "Uman Flower" in the life and work of Juliusz Slowacki [Anelia Moshchenska – «Umanska kvitka» v zhytti i tvorchosti Yuliusha Slovatskoho] // Dialogue of Two Cultures-2017. Warsaw, 2017. C.47-52.

8. Pavlenko Maryna "There is no sadder story..." (A few more touches to the relationship between Juliusz Slowacki and Anelia Moszczęńska). [«Istorii vy sumnishykh ne znaidete...» (Shche kilka shtrykhiv do stosunkiv Yuliusha Slovatskoho z Aneleiu Moshchenskoju.)] // "Dialogue dwoch kultur" – "Dialogue of two cultures". Kremenets, 1-8 September 2018, Yearbook X, Notebook I, Warsaw 2018. P. 97-101.

9. Pavlenko Maryna. Uman visions in Juliusz Slowacki's "The King of Liadov" [Umanski vizii v «Koroli Liadovy» Yuliusha Slovatskoho] // "Dialogue dwoch kultur" – "Dialogue of two cultures". Kremenets, 1-8 September 2015, Yearbook X, Notebook I, Warsaw 2016. P.73-76.

10. Pavlenko Maryna. Juliusz Slowacki and Uman region [Yuliush Slovatskyi i Umanshchyna] // "Dialogue of two cultures", Yearbook IX, Notebook I, Kremenets,

3-7 September, 2014. Warsaw-Lublin. Published by the Archdiocese of Lubelskie "Gaudium", Warszawa - Lublin, 2015. P.73-79.

11. Return to the past. Fragments of Juliusz Slowacki's diary of 1817 - 1832, 1836 – 1837 [Povernennia v mynule. Frahmenty shchodennyka Yuliusha Slovatskoho 1817 - 1832, 1836 - 1837 r.r.] / [compiler and author of the foreword T. Senina ; translators L. Okhotska, A. Shulhan, O. Haskevych, N. Pereskokova ; editor O. Zub]. Ternopil: Terno-graph, 2014. 80 p.

12. Slowacki J. Collected works: in 2 vols. [Zibrannia tvoriv : u 2 t.] / Compiled, introductory article, edited by R. Lubkivsky. Lviv: Svit, 2011. Vol. 1: poems, poems, letters to his mother, little-known translations of works by J. Slowacki 2011. 480 p.

13. Slowacki J. Collected works: in 2 vols. [Zibrannia tvoriv : u 2 t.] / Compiled, introduced by R. Lubkivsky, edited by R. Lubkivsky. Lviv: Svit, 2012. Vol. 2: dramatic works, Ukrainian writers and critics about Juliusz Slovak. 2012. 592 p.

14. Slowacki J. Letters to his mother (Selected with Kremenets motifs) / Juliusz Slowacki [Lysty do materi (Vybrani iz kremenetskymy motyvamy)] ; [translated from the Polish by M. Hetsevych; compiled, introductory article by T. Senin]. Ternopil: Ternograf, 2009. 248 p.

15. Slowacki J. Silver myth of Ukraine: Poems. Poems. Dramas [Sribnyi mif Ukrainy : Poezii. Poemy. Dramy] / J. Slowacki Lviv: Svit, 2005. 305 p.

16. Tiutiunyk Y. On the question of the first sugar factory in Ukraine [Do pytannia pro pershyi tsukrovyy zavod v Ukraini] / Sights of science and technology. 2015. p.1. P. 76-80.

17. Bernardini Luca. L'Ottocento: i polacchi a Firenze fra Grand Tour ed emigrazione. Le vicende politiche nazionali a cavallo dei due / Wiek XIX: Polacy we Florencji w ramach Grand Tour i emigracji / A stampa in A Firenze con i viaggiatori e i residenti polacchi, testi a cura di Luca Bernardini, foto di Massimo Agus, Firenze, Nardini Editore, 2005, pp. 54-82.

18. Hradkowski Henrik. Kobiety w życiu Juliusza Słowackiego. // „Rocznik Jeleniogórskiego. Dziennik Karkonoszy”, t. XLI, Elenia Gura, 2009. s. 6-13.

19. Словацкій Юлій. // Брокгауз Ф.А., Эфрон И.А. Энциклопедический словарь. Т. XXX., 1900. С.391-397.

20. Słowacki J. Dzieła // Wydanie przygotowane przez Towarzystwo literackie im. A.Mickiewicza. Pod redakcją Juliana Krzyżanowskiego.: T. XIII.: Listy do matki / Opracowała Zofia Krzyżanowska. Wrocław: Wydawnictwo zakładu narodowego im. Ossolińskich, 1979. 612 s.

21. Toruń Włodzimierz. Juliusz Słowacki a Józef Bohdan Zaleski // Dialog Dwóch Kultur. R. 10, z. 1 (2015), Warszawa, 2016, s. 48-52.

22. Troszyński Marek. Austeria "Pod Królem-Duchem" : raptularz lat ostatnich Juliusza Słowackiego. Warszawa : Towarzystwo Literackie im. A. Mickiewicza, 2001. 269 s.